

A szerző, mindannyiánk által tisztelt kolléganőnk 2002. december 13-án tragikus autóbaleset áldozatává lett. Írásának közlésével elismeréssel adózunk annak a szakmai érdeklődésnek és hozzáértésnek, valamint emberi viszonyulásnak, amellyel a cigányság társadalmi és kulturális felemelkedéséért küzdött. Írásával tisztelgünk egész pedagógiai munkássága előtt, és többek között ez segít megőrizni őt emlékezetünkben.

A magyarországi cigányság – minden belső rétegzettsége ellenére – mára már kisebbségi csoporttá szerveződött. A népcsoport nagyon színesen összetett: az eredetileg családi-vér-ségi összetartozás azonos megélhetési, így életmódbeli, szakmai különállást eredményezett – ennek következtében sajátos nyelvi csoportok jöttek létre olyannyira, hogy az egyes csoportokhoz tartozók esetleg nem is értik egymás anyanyelvét. Az egymás közti kommunikáció nyelve, tehát a közvetítő nyelv pedig a magyar. A nyelvi és néprajzi szempontból igen erősen tagolt népcsoport tehát politikai szempontból egy kisebbség ugyan, de tagjai több nyelvi és kultúrkörhöz tartoznak.

Cigányok, vagy romák? A roma szó a rom szónak megszólító esete, egyben többes száma. Embert, cigány férfit jelent a cigány – romani – nyelvben. Népnév, mely Kr. e. az I. évezredben jelenhetett meg. A hagyomány szerint a romák az indiai Ráma királytól származtatják magukat (a Rámájána Kr. e. a IV–III. évezredben keletkezett). Ráma királynak három fia volt: Kab, Rom és Szingan. E szerint a hagyomány szerint Rom fiai a romák.

A cigány elnevezés későbbi eredetű. A görög atsziganosz szóból származik. Feltételezik, hogy a cigányság Görögországban ahhoz a vallási szektához csatlakozott, amely Simon mágus tanait hirdette és a szektán kívüliekkel nem érintkezett. A szekta tagjainak „athigani” = érinthetetlen volt a neve. A csoportot 1422-ben exkommunikációval sújtották. A köztudatban mint jövendőmondók és boszorkányok gyülekezete élt tovább, ugyanakkor kíváncsiságot keltettek mindenkiben. (Mindezeket egy Athosz-hegyi szerzetes feljegyzéseiből ismerjük.)

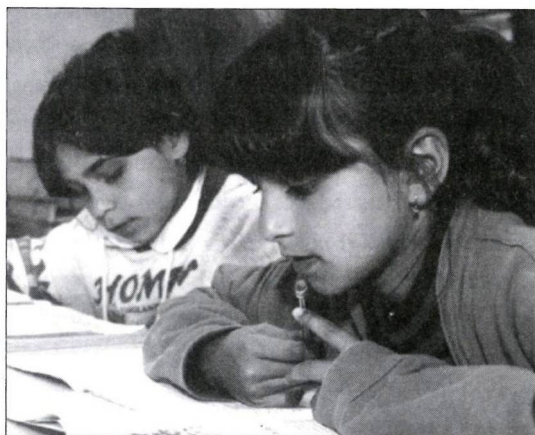
Egyrészt, mivel ehhez az elnevezéshez a kezdeti időktől pejoratív tartalom kötődik, az önérvényesítő, a politikai egységet képviselő cigányság körében a kifejezés sértő. Másrészt a megnevezés a legtöbb európai ország „politikailag korrekt” beszédstílusában nem megengedett.

Harmadrészt Magyarországon a cigányság nagyobb része (az ún. magyar cigányok, vagy romungrók és a beások) a „cigány” kifejezést használja önmagára, s ez a szó épült be a magyar nyelvhasználatba. Mindehhez tudnunk kell, hogy a Magyarországon jelentős számú

népességet képviselő beás cigányok nyelvéből hiányzik a „rom”, „roma” kifejezés, anyanyelvükön tehát ők nem használják ezt a szót. Számukra a „roma” kifejezés ezért is sértő lehet. Másrészt ők sem és az évszázadok óta hazánkban élő, a magyarsághoz és az itt letelepedett egyéb, nem-cigány népességhez hasonló életformát kialakított romungrok sem szeretik, ha összekeverik őket más kultúrájú, más szokásokkal, életmódbeli hagyományokkal stb.-vel rendelkező csoportokkal.

A társadalmi integrációjuk ambivalens. Egyrészt általában a cigányokkal kapcsolatban ma Magyarországon erőteljes asszimilációs elvárások mutatkoznak. Másrészt ennek a népességnek alacsony a társadalmi presztízse.

Ugyanakkor jelentős részük ki tudta vonni magát a modernizációból: megmaradtak a nagycsaládok, a kölcsönös segítségnyújtás gyakorlata, a szigorú közösségi parancsok, az egymás iránti szolidaritás a külvilággal szemben, osztozkodás a gyermeknevelésben = közösségi nevelés = elmosódnak a határok az apa-gyermek, anya-gyermek kapcsolatban. Erősen él a hagyomány: tilos a gyermekkel szembeni durva bánásmód, a verés. Tisztelik az időseket, soha nem hagyják magukra őket. Az ilyen hagyományos értékrend szerint élő cigányok számára fenyegető a külső világ, így az intézmények is, pl. az iskolák, a kórház, az egyház, a hivatalok – ezért ezekre a helyekre csoportosan mennek. Ők a legjobban attól félnek, hogy a külvilág a cigányértékek ellen neveli a gyerekeiket.

A legjobban attól félnek, hogy a külvilág a cigányértékek ellen neveli a gyerekeiket.

A Magyarországon élő cigány/roma népesség nagyobb részének köreiben jelen vannak a nem-cigány többséghez kötött életmód-minták, a civilizációs előnyök vonzása, megismerték a modern világ karrierlehetőségeit – felismerték, hogy ennek legeredményesebb eszköze az iskoláztatás, az iskolai kudarcok elkerülése érdekében pedig célszerű óvodába járatni a gyerekeket.

Részben az oktatási intézmények részéről megmutatkozó rugalmatlanság, részben saját felismert érdekeik miatt jelentős és rohamos körükben a nyelv- és a hagyományvesztés. Ennek következtében a saját kultúrájukhoz való viszonyuk is ambivalens. A cigányság ebben a tekintetben erősen megosztott, így a cigány/roma nyelv és kultúra megőrzésének az érintett népesség körében is jelentős ellenzéke van.

Tovább árnyalja a képet, hogy a többi magyarországi kisebbséggel összevetve a cigányság nem polgárosodott népcsoport, ebből következően kultúrájuk sem egy polgárosodott népcsoport kultúrája. Nagyobb részük életmódja anakronisztikus, a mai szemmel nézve riasztó, igen szegényes, a polgárosodás előtti időkre emlékeztet, így nem kívánatos, sőt félelmet kelt, esetleg megvetendő, lenézhető, viszont hagyományos népi kultúrájuk értékei ebben az életformában élnek tovább, arról még nem váltak le, nem váltak a modernkori nemzeti tudat részévé. A mindennapi gyakorlatban együtt vannak jelen a nem kívánatos életmód és az egyetemes kulturális értékek elemei.

Magyarországon ma körülbelül félmillió cigány él, Somogyban 40 ezer körüli a számuk. Társadalmuk sokféleképpen és mélyen tagolt.

Három nyelvi csoportjuk különböztethető meg:

- romungro = magyarul beszélő, kb. 70%
- oláh = romani (a köznyelvben cigány) anyanyelvű, kb. 22%
- beás = óromán nyelvet beszélő, kb. 8%, akiknek többsége a dél-dunántúli régióban él.

Általában elmondható a magyarországi cigányságról, hogy diaszpórában élnek, földrajzi elhelyezkedésük az ország válságövezeteire koncentrálódik, ahol szegregált góccokat is találhatunk.

Mivel többnyire aluliskolázottak, munkapiaci esélyeik rosszabbak a nem-cigányokénál, ennek következtében többségük munkanélküli, aminek egyenes következménye, hogy a szegény réteghez tartozik. A létminimum alatt élők aránya több mint 75% a körükben. Mivel a megelőző korszakokban is ehhez a társadalmi réteghez tartoztak, esetleg nyomorszínt éltek, vagyonuk nincs.

Egészségi állapotuk rosszabb az átlagosnál, várható életkoruk mintegy 10 évvel alacsonyabb a magyar átlagnál.

Részesedésük a bűnügyi statisztikákban néhány évvel ezelőtt még nem tért el a népességi átlagtól, napjainkban azonban növekszik.

Napi életüket a többségtől elszenvedett diszkrimináció számos formája határolja be. Politikai reprezentáltságuk elégtelen, érdekérvényesítési lehetőségeik rendkívül korlátozottak.

Kultúrájuk „folklor-kultúra”, melynek archaikus része igen gazdag. Jellemzőbb azonban kulturális proletarizálódásuk, kulturális fogyasztásuk minőségileg alacsony, igénytelen.

A cigány gyerekek nevelésével kapcsolatos problémák tehát nem érthetők meg és nem orvosolhatók a cigányság helyzetének megértése nélkül, ami széles összefüggésrendszer. Hozzá tartozik: a katasztrofális szociális és lakáshelyzet, az alacsony iskolázottsági szint, kiszorulás a munkaerőpiacról, a rossz egészségi állapot, a diszkrimináció, az asszimilációs gyakorlat, a gyenge érdekérvényesítés képessége, a nyelvi hátrány, a szegregáció stb.

A pedagógiai munka sikeressége elsősorban azon múlik, hogy a cigánygyerekeket nevelő- oktató pedagógusnak sikerül-e átlátnia ezeket az összefüggéseket, ill. a gyerekekkel és a családokkal folytatott kommunikáció segítségével sikerül-e megfelelő ismereteket szereznie az érintettek helyzetét illetően. Felismeri-e a cigány családok által teremtett környezet jellemző másságát és ennek hatását a cigány gyermek személyiségfejlődésére? Kialakul-e benne az a fajta érzékenység és tudatosság, amely hozzásegíti a családi szocializáció esetleges különbözőségeiből adódó következmények felismeréséhez?

